

A nyelv és az írás

Az írás nem a nyelv része, a kettő közötti kapcsolat esetleges.
Bármely nyelvet bármely írással lehet írni, nem nyelvi okok miatt kötődik adott írásrendszer adott nyelvhez.

barna, βαρνα vagy μπαρνα, барна...

بارنا vagy برن

A nyelv és az írás

Az írás nem a nyelv része, a kettő közötti kapcsolat esetleges.
Bármely nyelvet bármely írással lehet írni, nem nyelvi okok miatt kötődik adott írásrendszer adott nyelvhez.

Latin írás: nyugati indoeurópai, magyar, finn, észt (uráli), török (törökségi), vitenámi (ausztróázsiai)...

Arab írás: arab (sémi), urdu (indoeurópai), török (törökségi), szuahéli (bantu)...

Lásd a kazah írásreformokat →

A nyelv és az írás

kazah írás:

- a 11. századtól arab írás
- a 19. századtól szórványosan cirill
- 1927–40 között hivatalosan latin
- 1940 óta hivatalosan cirill
 - de a kínai kazah kisebbségnél latin 1964–84 között
 - ugyanitt 1984 óta arab
- 2017-ben elnöki rendelet a latin betűkhöz való visszatérésről (2025-ig)

A nyelv és az írás

kazah írás (forrás: Wikipédia)

Kazakh in Cyrillic script	Kazakh in Arabic script	Kazakh in Latin script	English
<p>Барлық адамдар тумысынан азат және қадір-қасиеті мен құқықтары тең болып дүниеге келеді. Адамдарға ақыл-парасат, ар-ождан берілген, сондықтан олар бір-бірімен туыстық, бауырмалдық қарым-қатынас жасаулары тиіс.</p>	<p>بارلىق ادامدار تۆمىسىنان ازات جانە قادىر-قاسىيەتى مەن كۇقىقتارى تەڭ بولپ دۇنيەگە كەلەدى. ادامدارعا اقل- پاراسات، ار-وجدان بەرلگەن، سوندىقتان ولار بىر-بىرىمەن تۇستىق، باۋىرمالدىق قارىم-قاتىناس جاساۋلارى تيىس.</p>	<p>Barlyq adamdar ty'mysynan azat ja'ne qadir-qasi'eti men quqyqtary ten' bolyp du'ni'ege keledi. Adamdarg'a aqyl- parasat, ar-ojdan berilgen, sondyqtan olar bir-birimen ty'ystyq, bay'yrmaldyq qarym- qatynas jasay'lary ti'is.</p>	<p>All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood.</p>

A nyelv és az írás

kazah írás (forrás: Wikipédia)
(még egy rendszeren
belül is változhat!)

بورونقى اوتكان دامانده بىر دانشمند كىشى بغداد شەھرى نىڭ بىر
اولكان قاضى سى نىڭ اويونى كىلروب قونوبتى قاضى بىرلان
سويلاسىب قاضى نى سوزكا جىنكابروبتى صوندى قاضى قورقوب بول
مغان كىلكان بىر پلە ايكان مىنك قاضى لىغومنى تارتوب آلصە كىراك
نە دە بولسە بوغان جالروب سى بىروب اورنومدە قلايوندىب
خاتونىنە آقىلداسوبتى .

Бурыңғы өткөн заманда бір данышпан кісі Бағдат сәрі-
нің бір үлкөн казысының үйүнө келіп қонупты. Казы—мїнән
сөйлөсүп, казыны сөзгө жеңә-беріпті. Сонда казы қоркуп, „бул
маған келгән бір бәлә: менің казылығымны тартыб—алса,
керәк! не-дә болса, буған жалынып, сый беріп, орнымда қала-
йын!“ деп, қатынына ақылдасыпты.

A 1902 Kazakh text in both Arabic and Cyrillic scripts. In modern orthography: «Бұрыңғы өткен заманда, бір данышпан кісі, Бағдат шаһарының бір үлкен қазысының үйіне келіп қоныпты. Қазыменен сөйлесіп, қазыны сөзге жеңе беріпті. Сонда қазы қорқып, — „Бұл маған келген бала — менің қазылығымды тартып алса керек! Не де болса, бұған жалынып, сый беріп, орнымда қалайын!“ — деп, қатынына ақылдасыпты.» Note the differences between the older Cyrillic here and the current Cyrillic alphabet.

A nyelv és az írás

Az írás nem a nyelv része, a kettő közötti kapcsolat esetleges.
Bármely nyelvet bármely írással lehet írni, nem nyelvi okok miatt kötődik adott írásrendszer adott nyelvhez.

Latin írás: nyugati indoeurópai, magyar, finn, észt (uráli), török (törökségi), vitenámi (ausztróázsiai)...

Arab írás: arab (sémi), urdu (indoeurópai), török (törökségi), szuahéli (bantu)...

A legrégebbiek: mezopotámiai, kínai, egyiptomi, sémi, közép-amerikai

A nyelv és az írás

Már a legrégebbiek viszonylag érett formában jelentkeznek, de látható némi fejlődés: logografikus → hangjelölő

Az átmenet fő elvét rébusz-elvnek nevezzük: amikor egy jel hangértéke kezd szerepet játszani.

fiktív példák:

'elég(ett) a fa' > 'elég (volt) a fa'

'pap' + 'ír' > 'papír' >

'csíp'

A nyelv és az írás

logogram: egy szónak megfelelő jel

fonogram: hangzó egységnek megfelelő jel (szótag, mássalhangzó, hang, CV-szekvencia)

ideogram: kategóriajelölő (determinatívum)

A legrégebbi írásrendszerek általában keverten tartalmazzák mindezeket.

A nyelv és az írás

ékírás:

- Mezopotámia, Kr. e. 4. évezred
- agyagba nyomkodták pálcával
- fokozatos stilizálódás
- a 3. évezred elején elfordul
- előbb jelentésen alapuló átvitel ('eke' → 'szánt' – bár máshogy hangzott: *apin*, ill. *uru*)
- majd hangzáson alapuló átvitel (*ti* 'nyíl' → *ti(l)* 'élet')
- majd szótagírás lesz, de a jelek keverednek; determinatívumok (pl. *gišapin* '(FA)eke', nem 'szánt' vagy 'földműves')

A nyelv és az írás

ékírás:

Elszámolás ezüstről,

~ Kr. e. 2500

Suruppak, Irak

British Museum

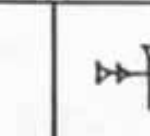

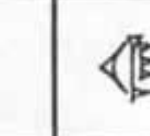

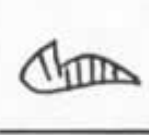
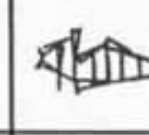

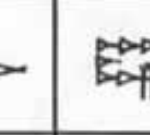

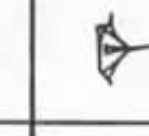
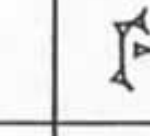

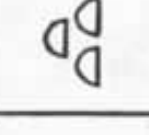
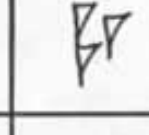
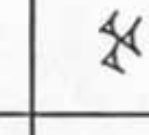
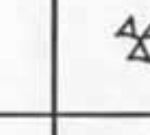
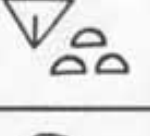
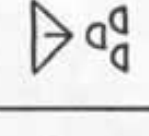
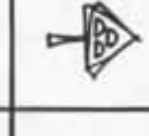
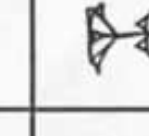
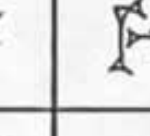

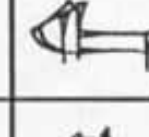
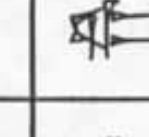
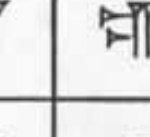

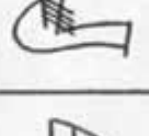
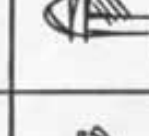
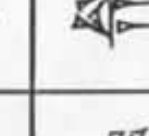
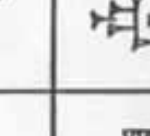
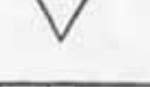
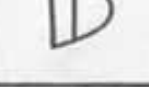
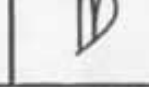

(forrás: omniglot)

A nyelv és az írás

ékírás:

néhány jel alakulása
a Kr. e. 1. évezredig

3000 BC	2800 BC	2500 BC	1800BC	600 BC	
					an (god, heaven)
					ki (earth)
					lu (man)
					sal (woman/female)
					kur (mountain, land)
					geme (female slave)
					sag (head)
					ka (mouth)
					ninda (bread)

A nyelv és az írás

ékírás:

sumér → akkád nyelvek (asszír és babiloni, 3. évezred; sémi),
elámi (3. évezred; ?) → hettita (2. évezred, indoeurópai),
ugariti (2. évezred; sémi) → óperzsa (1. évezred, indoeurópai)

a Kr. e. 1. évezred végére kiszorítják a sémi eredetű írások
(ezekről később)

Megfejtése (19. század közepe): a behisztúni felirat (Kr. e. 500
körül, Dareiosz; óperzsa, babilóni és elámi nyelven) →

A nyelv és az írás

a behisztúni felirat

A nyelv és az írás

a behisztúni felirat (forrás: Wikimedia Commons)

A nyelv és az írás

a behisztúni felirat (forrás: Dunderhead blogja)

